

En av de sista Auschwitz-överlevare som finns i Sverige, Emerich Roth, är idag 91 år. Han är en välkänd socialarbetare, som varit verksam inom social- och kriminalvården och bl a på Fryshuset. Emerich Roth berättade sin historia för oss åhörare på Jakobsbergs Folkhögskola, introducerad av rektor Ola Larsson, under en föredragskväll våren 2015.

Det blev en levande och engagerad berättelse om hans fasansfulla upplevelser i den nazistiska lägerarkipelagen i Europa under andra världskriget.

En film där han själv berättade till bilder från händelserna, "Förintelsens ögonvittne" hade då just också visats för oss. Det var en märklig, nästan skakande, upplevelse att först se filmen med alla de svartvita 70-åriga dokumentära bilderna, och sedan se en av personerna i den, Emerich Roth, livs levande kliva in genom dörren.

Emerich Roth föddes 1924 i staden Vinogradov, som då tillhörde Tjeckoslovakien, idag Ukraina. Staden hade ca 15 000 invånare, varav ca 3 000 var judar, de flesta av dem vanliga hantverkare, fadern var typograf. Han hade en stor familj, fyra systrar, far och mor, mormor, morfar, farmor, sex farbröder och 24 kusiner,

– Vi upplevde Tyskland som långt borta. Efter en tid kom besökare som berättade hemska historier från Warszawas getto. Men vi trodde dem inte.

Pistoler och piskor

Emerich Roths familj och stadens övriga judar fick plötsligt order att flytta runt till stadens nyinrättade getto, även i en synagoga. Alla hade vid det laget också fått börja bära "judestjärnor" på kläderna.

– De förste tysken vi såg hade pistol och en piska för att sätta skräck i oss. Han ryckte och slet i dem som hade långa skägg.

– Vi sattes på tåg. I vagnarna fanns bara en hink att använda som toalett. Fortfarande hade vi ingen aning om vart vi var på väg.

– Några gamla och sjuka dog under

Emerich Roth – Auschwitzöverlevare – DAGS ATT BRYTA TY

Emerich Roth: – Efter en tid kom besökare som berättade hemska historier från Warszawas getto. Men vi trodde dem inte. Foto Henrik Persson.

tågresan. Vi kom fram till Auschwitz-Birkenau. Vi delades upp, män för sig, kvinnor och barn för sig. Där stod en man som jag senare förstod var den ökände "läkaren" Josef Mengele, som gjorde experiment på människor.

Enbart ett nummer

Några fick gå till vänster, andra till höger. Mengele bestämde vilket, och var i det läget herre över liv och död. Indelningen innebar nämligen att en del, som inte ansågs lämpliga för slavarbete omedelbart sändes till gaskammare. Andra fick en frist att leva så länge de kunde utnyttjas.

– Det fanns en stor skorsten som det kom rök ur och en stank spred sig. Från och med nu var jag enbart ett nummer, jag hade inget namn längre, berättade Emerich Roth.

Han flyttades, till ett mindre läger. Där skulle han slå sönder sten till vägbyggen.

– Vi fick lite mat. Det var vanligt att man svalt ihjäl. Lägerchefen hette Wulff. Han hade en påk som han slog oss på huvud och fötter med. Om man stal potatis skal kunde man få stå i en tunna iskallt vatten över natten, fortsatte Emerich Roth.

– Två 19-åringar flydde, men de

Ovan: en av de fyra s.k. Sonderkommando-bilderna bland fångarna i utrotningsdelen, Auschwitz. De enda kända fotona från Auschwitz som visar h

infångades. Man satte upp galgar där de avrättades. Lägre var en egen värld där vakterna lydde order blint. I Tyskland hade man fostrats till passiva medborgare.

– Vi såg massakrerade kroppar, staplade på varandra. Jag hade mar-
drömmar om det i många år och har det fortfarande.

Erbjöds skjuta

De allierade angriper, kriget går mot sitt slut. Nazisterna tvingar lägerfångarna att fly tillsammans med dem. Nazisterna trodde in i det sista på en seger.

– Vi marscherade i dagar utan mat eller vatten. under den perioden förlorade jag min far och återsåg honom aldrig mer.

– Vi kom efter lång vandring till Theresienstadt, där hade de tyska soldaterna gett sig av. Då kröp vi på alla fyra. Folk kastade brödbitar och sockerbitar till oss. Efter tre-fyra veckor kunde jag stå upp.

– 8 maj 1945 befriades vi av ryska trupper. Jag följde med de ryska soldaterna och undgick på så vis tyfuspedemin, som bröt ut i lägre och dödade många av de överlevande.

Men efter den långa svälten fick

STNADEN

na. De är suddiga och togs av en polsk motståndsmannaz-Birkenau II. De är tillsammans med få andra öändelser runt gaskammrarna. Foto: Wikipedia.

jag ont i magen av maten ryssarna gav mig. Blev sämre och sämre och fördes till sjukhus. Jag var då 21 år, ett levande skelett på 34 kilo.

– Några tjeckiska motståndsmän hade fångat in några tyska SS-soldater. De erbjöd mig att skjuta dem. Men jag valde att inte skjuta och inte hämnas.

Efter fyra års vård på olika sjukhus, kom Emerich Roth 1950 till Sverige. Hans enda överlevande syster bodde här. Emerich Roth utbildar sig till sociolog och terapeut.

– Jag teg i 45 år om vad jag varit med om. Men på 1990-talet får jag se ungdomar som ropar "Sieg Heil!" på gatan. Och ingen reagerade. Då förstod jag att det var dags att bryta tystnaden, att det fanns en skyldighet att berätta.

Grundskolan avgörande

Emerich Roth gav avslutningsvis sin syn på orsakerna till det som hände och vad som bör göras idag.

– Jag önskar ingen att se och uppleva det jag såg och var med om, konstaterade han. Än idag har jag och min syster svårt att tala med varandra om det som hände då.

– En viktig sak som inte framgår

Kvinnlig romsk fånge i Auschwitz.
Namn okänt. Lägernummer Z-63598,
hon anlände 10 oktober 1943.

i filmen är att nazisternas utrotning inte bara gällde judar utan också mot många andra folkgrupper. Gasningen användes först till experiment på tyskarnas egna mentalsjuka och gravt handikappade, påpekade han.

En diskussion kom igång om vad som kan göras för att hindra nya utbrott av omfattande rasism och fascism. Emerich Roths åsikt var att mycket av problemen grundläggs redan i barndomen. Skolan, särskilt grundskolan, är och kommer att vara helt avgörande för att tidigt hitta och få in blivande rasister, nazister och politiker på andra tankar och banor, så länge dessa ungdomar som mår dåligt finns kvar inom skolan kan vi hjälpa så gott som samtliga, anser han.

Henrik Persson

Läs mer på: www.emerichfonden.nu. Se filmen "Förintelsens ögonvittne" där Emerich Roth berättar: <https://www.youtube.com/watch?v=2-MYxbre7lc>

Lägrens vittnesmål

Det finns idag en omfattande facklitteratur om koncentrationslägren. Här bara några få exempel på svenska: **Inga Gottfarb**: "Den livsfarliga glömskan", kom 2006.

Mietek Grochers: "Jag överlevde!" från 2001. **Anne Grynberg**: "Förintelsen - utrotningen av Europas judar", 1997.

En nyutkommen skönlitterär bok, baserad på verklighet, är **Majgull Axelssons**, "Jag heter inte Miriam".

Fakta om Auschwitz-Birkenau

Auschwitz var verksamt från 1940 till januari 1945 och var det största av förintelselägren och koncentrationslägren.

Namnet Auschwitz kommer från namnet Oswięcim som var det polska namnet på staden. Den ligger cirka 60 kilometer väster om Krakow i sydöstra Polen. Auschwitz var uppdelat i tre huvudläger:

- Auschwitz I: koncentrationsläger, med byggnader i tegelsten.
- II-Birkenau: koncentrations- och förintelseläger, med ett oändligt antal träbaracker och med gaskammare.
- Arbetslägret Auschwitz III-Monowitz: med bland annat fabriken IG Farben.

Cirka 1 300 000 miljoner personer skickades till Auschwitz, av dessa dog 1 100 000 miljoner i lägret. Ungefär 1 000 000 av dem var judar. Resterade var polacker, sovjetiska krigsfångar, romer, och personer av annan nationalitet. Nazisterna kallade Förintelsen för "Operation Reinhard". Den startades hösten 1941 och var starten till utrotandet av judar.

Lägren Belzec, Sobibor och Treblinka II byggdes då för detta ändamål. Auschwitz II-Birkenau började också byggas vid denna tid.

Vid Wannseekonferensen den 20 januari 1942 inkluderades alla Europas judar i deras planer.

Källa: www.auschwitz.se